

Stanisław Moniuszko (1819-1872)

Stanisław Moniuszko - polski kompozytor, dyrygent, pedagog, organista.

Twórca polskiej opery narodowej oraz wybitny twórca pieśni.

18 grudnia 2018 r. Sejm ustanowił rok 2019 Rokiem Stanisława Moniuszki:

"Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, przekonany o szczególnym znaczeniu twórczości kompozytora, oddając hołd tej wybitnej postaci, ustanawia rok 2019 Rokiem Stanisława Moniuszki".

W przyjętej uchwale podkreślono, że dorobek kompozytorski Moniuszki:

„imponuje różnorodnością, bogactwem melodycznym i głębokim zakorzeniem w narodowej tradycji muzycznej”.

W 2019 r. przypada 200. rocznica urodzin kompozytora.

Stanisław Moniuszko urodził się w rodzinie ziemiańskiej o patriotycznych tradycjach, osiadłej od dawna na ziemi mińskiej. Dziad kompozytora - Stanisław Moniuszko (1734-1807), ożeniony z córką rotmistrza województwa nowogródzkiego - Ewą Woyniłowiczówną, był sędzią wojskowym Wielkiego Księstwa Litewskiego, człowiekiem światłym i powszechnie poważanym. Zgromadziwszy na dzierżawach, dostawach i pożyczkach dobra pokaźne i niemały majątek podzielił go przed śmiercią pomiędzy swoich sześciu synów i cztery córki.

Ojciec kompozytora - Czesław Moniuszko (1790-1870), był piątym z kolei dzieckiem sędziego. Brał udział w kampanii Napoleona w 1812 roku. Ożenił się w 1818 roku z Elżbietą Madzarską i zamieszkał w odziedziczonym Ubielu koło Śmiłowicz, niedaleko Mińska.

Dwór Moniuszków

W dworku w Ubielu urodził się 5 maja 1819 roku Stanisław Moniuszko.

Wrażliwość i wyobraźnię artystyczną w latach dzieciństwa i młodości Stanisława kształtowały polskie pieśni patriotyczne i historyczne, którymi rozbrzmiewał rodzinny dom kompozytora. Od wczesnych lat towarzyszyły mu także pieśni ludowe – polskie i białoruskie, później zetknął się również z folklorem litewskim. Kompozytor dorastał przypatrując się i przysłuchując folklorowi obfitującemu w muzykę towarzyszącą żniwom, dożynkom, wszelkim świętom ludowym i okolicznościowym. Zimowe wieczory spędzano opowiadając historie i legendy, gawędząc przy kołowrotku, śpiewając patriotyczne pieśni.

Matka Stanisława – Elżbieta - codziennie nuciła synowi *Śpiewy historyczne* polskiego poety Juliana Ursyna Niemcewicza sprawiając, że w wieku pięciu lat znał je na pamięć. Ona też początkowo uczyła Stanisława gry na fortepianie. Na kształtowanie osobowości przyszłego kompozytora wpływ mieli także stryjowie: Dominik troszczył się o oświatę włościan, pomiędzy których rozdzielił swój majątek, Kazimierz (prawnik) miał szerokie zainteresowania naukowe, Józef urządzał domowe przedstawienia teatralne. Muzykalność matki oraz atmosfera w domu Moniuszków – pełna zrozumienia dla sztuki – przyczyniły się do rozwinięcia zainteresowań i zdolności chłopca.

Śpiewy historyczne to cykl utworów poetyckich Juliana Ursyna Niemcewicza, powstałych na początku XIX w. Dzieło składa się z 34 pieśni poświęconych ważnym postaciom i znaczącym wydarzeniom z historii Polski. Teksty poetyckie opatrzone zostały obszernymi opisami oraz komentarzami rozwijającymi i poszerzającymi ich tematykę. Do tekstów dołączone zostały także ryciny oraz nuty z muzyką napisaną specjalnie na potrzeby dzieła. Większość kompozycji wyszła spod pióra najwybitniejszych w tamtym okresie twórców, to jest Franciszka Lessela i Karola Kurpińskiego. W czasach zaborów *Śpiewy historyczne* miały ogromne znaczenie dla kształtowania patriotycznej postawy Polaków – odgrywały rolę podręcznika historii.

W 1827 roku rodzina Moniuszków przeniosła się do Warszawy, by zapewnić synowi dobre wykształcenie. Tam, w wieku 8 lat, Stanisław rozpoczął regularną edukację, również muzyczną. Rodzina zamieszkała na Żoliborzu, na "Górze Spacerowej". Po roku państwo Moniuszkowie przeprowadzili się do Pałacu Staszica na Krakowskie Przedmieście, gdzie młody Staś pod kierunkiem pięciu nauczycieli przygotowywał się do klasy czwartej słynnej wówczas w Warszawie Szkoły Pijarów. Nie zaniebując dalszego kształcenia muzycznego Moniuszki oddano go pod opiekę młodemu warszawskiemu organiście kościoła ewangelicko-augsburskiego - Augustowi Freyerowi. Już wtedy Stanisław wykazywał ogromne umiejętności i był niezwykle pojętym uczniem. W stolicy miał możliwość poznania polskiej kultury i pieśni. W Teatrze Narodowym, prowadzonym przez Karola Kurpińskiego, zapoznał się z europejskim repertuarem operowym. W sali Resursy Kupieckiej miał okazję posłuchania najwybitniejszych ówczesnie skrzypków - wirtuozów: Niccolò Paganiniego i Karola Lipińskiego oraz znanych pianistów: Johanna Nepomuka Hummla i Marii Szymanowskiej.

Jesienią 1830 roku, po trzyletnim pobycie w Warszawie, rodzina Moniuszków przeniosła się do Mińska, które wówczas było centrum kulturalnym i handlowym. Co roku odbywały się tam „kontrakta mińskie” – w targu tym brała udział szlachta i kupcy z odległych okolic, a księgarze z Wilna oferowali duży wybór wydawnictw i nut. Moniuszkowie zamieszkali na rogu ulic Wołowskiej i Dominikańskiej, w drewnianym domu naprzeciw kościoła dominikanów, później zaś na Wysokim Rynku. W domu Moniuszki odbywały się wieczory muzyczne, bywali pisarze i nauczyciele.

W latach 1831-1834 Stanisław Moniuszko uczęszczał do mińskiego gimnazjum, jednak opuścił szkołę po ukończeniu klasy szóstej. Oficjalnym powodem były problemy zdrowotne. Chłopiec od dzieciństwa był chorowity i wątpliwy. Główną przyczyną był jednak fakt szerzącej się rusycyzacji rządowych szkół mińskich. Moniuszko, mimo opuszczenia szkoły, pobierał nauki w domu pod okiem stryja Kazimierza, natomiast po jego śmierci w 1836 roku, kształcił się samodzielnie. Nie zaniebano też dalszego rozwoju muzycznego Stanisława. Jego nauczycielem był Dominik Stefanowicz. Chociaż był on tylko miejscowym pianistą i dyrygentem miał talent pedagogiczny i swoje umiłowanie muzyki umiał przelać na ucznia. Moniuszko stwierdził, że to właśnie jemu zawdzięczał zainteresowanie się zawodem muzyka. Jak czytamy w nocie biograficznej, sporządzonej przez samego kompozytora: *„rozmiłowany w swej sztuce, umiając ocenić mój równy do niej zapał, tak zręcznie potrafił go na moje dobro skierować, że odtąd muzyka stała się już poważniejszym dla mnie celem”*.

W 1836 młody Moniuszko wraz ze stryjem Aleksandrem udał się na kilka miesięcy do Wilna. Tam poznał opery takich kompozytorów jak Wolfgang Amadeusz Mozart, Gioacchino Rossini i Carl Maria von Weber. Podczas tego pobytu Moniuszko poznał też Aleksandrę Müllerównę, córkę gospodyni domu, w którym mieszkał ze swym stryjem. W domu nazywano ją Aliną, Moniuszko pisząc do niej liczne listy zwał ją Olesią. Wkrótce, w wieku zaledwie 17 lat, Stanisław oficjalnie się zaręczył. Ojciec kompozytora był temu przeciwny, gdyż obawiał się, że tak wczesne zaręczyny mogą przeszkodzić w karierze urzędniczej, którą wymarzył dla swojego jedynaka. Matka Aleksandry wyraziła zgodę na małżeństwo pod warunkiem zdobycia przez przyszłego zięcia konkretnego zawodu. Fakt ten zmobilizował Stanisława do nauki, a przede wszystkim do rozwijania talentu muzycznego – obrał profesję muzyka.

We wrześniu 1837 roku Moniuszko wyjechał do Berlina, na studia muzyczne pod kierunkiem Carla Friedricha Rungenhagen, ówczesnego dyrektora berlińskiej *Singakademie*. Decyzja o zagranicznych studiach wynikała z faktu, że warszawska Szkoła Główna Muzyki, prowadzona przez Józefa Elsnera (do niej uczęszczał we wcześniejszych latach F. Chopin), została zamknięta po powstaniu listopadowym. Rungenhage, zorientowawszy się jak duży talent ma Moniuszko, zaczął wprowadzać go w tajniki praktyki muzycznej. Oprócz nauki harmonii,

kontrapunktu, instrumentacji i dyrygentury zdobywał także doświadczenie prowadząc chóry i akompaniując śpiewakom. Podczas pobytu w Berlinie zapoznał się z twórczością oratoryjną Feliksa Mendelssohna i Jerzego Fryderyka Haendla, chodził do opery i na koncerty, między innymi zachwyciła go gra pianistki Klary Wieck (późniejszej żony Roberta Schumanna). Okres berliński to nie tylko sumienne studia nad doskonaleniem warsztatu pracy, ale także wesołe i beztrudne chwile spędzane w gronie serdecznych przyjaciół. Młodych ludzi łączyły dziesiątki wspólnych spraw, szczególnie silną więź jednak stworzyło zorganizowanie przez Moniuszkę małego zespołu śpiewaczego.

W roku 1838 berlińska firma Bote und Bock wydała *Trzy śpiewy* Moniuszki do słów Mickiewicza (*Sen, Niepewność i Moja Pieszczotka* - w tłumaczeniu na język niemiecki). Były to pierwsze drukowane utwory młodego kompozytora. Wydane w Berlinie pieśni uzyskały przychylne recenzje zamieszczone w poznańskim *Tygodniku Literackim* i jednym z najważniejszych niemieckich czasopism muzycznych XIX w. – *Allgemeine Musikalische Zeitung*. Rok 1838 – wydanie pierwszych pieśni Moniuszki - należy uznać za ważną datę w historii muzyki polskiej.

W dwa lata później to samo wydawnictwo opublikowało balladę Moniuszki (również do słów Mickiewicza) *Trzech Budrysów*. Utwory te przynoszą młodemu kompozytorowi duże uznanie. W tym samym czasie powstaje także *I kwartet smyczkowy*, dedykowany później Józefowi Elsnerowi. Kompozytorski debiut nie uszedł uwagi recenzentów i krytyków muzycznych.

W połowie lipca 1840 roku Moniuszko wrócił ze studiów berlińskich do kraju. 25 sierpnia odbył się w Wilnie ślub Stanisława z ukochaną Aleksandrą. Przez 18 lat rodzina mieszkała w Wilnie. Podstawę utrzymania dawało jej piastowane przez Stanisława stanowisko dyrygenta w miejscowym teatrze, a także lekcje muzyki udzielane wileńskiej młodzieży. Przez 2 lata kompozytor był również organistą kościoła św. Jana. Rodzina często miała trudności finansowe, zwłaszcza, że państwo Moniuszkowie doczekali się dziesięciorga dzieci.

W Wilnie Moniuszko zorganizował amatorski zespół chórny oraz orkiestrę, z którymi wykonał *Requiem* W.A. Mozarta oraz fragmenty oratoriów F. Mendelssohna i J. F. Haendla. Podczas podróży artystycznych do Petersburga (1842 i 1846 r.) wykonywał swoje utwory, poznawał znanych rosyjskich kompozytorów – między innymi Michaiła Glinkę i Aleksandra Dargomyżskiego, z którym zaprzyjaźnił się tak bardzo, że w nazywał go *rodzonym starszym bratem*.

W środowisku artystycznym Wilna znalazł Moniuszko wielu przyjaciół. Serdeczne stosunki łączyły go z artystami teatru. Głębką sympatią darzył kompozytor Aleksandra Walickiego, późniejszego jego biografą. Bliskie kontakty utrzymywał także ze Stanisławem Rosołowskim - lekarzem i poetą, z włoskim śpiewakiem Achillesem Bonoldim, z aktorem i powieściopisarzem Emilem Deryngiem oraz rodziną Romerów, która przez kilka lat pokoleń odgrywała dużą rolę w życiu artystycznym Wilna. Szczególnie cenił sobie przyjaźń z karykaturzystą Alfredem Romerem oraz poetą Władysławem Syrokomlą. Do jego nastrojowych i wymownych tekstów napisał kilkanaście pieśni solowych, wśród nich klejnot polskiej literatury wokalne - sławną *Pieśń wieczorną*, fragmenty opery *Sen* i nie ukończoną kantatę *Rok w pieśni*.

W Wilnie Stanisław zainteresował się twórczością sceniczną – zaczął komponować operetki. Pisał ich dużo. W tym okresie powstały między innymi: *Nowy Don Kichot*, *Karmaniol czyli Francuzi lubią żartować*, *Loteria*, *Woda cudowna*. Pisał też i wydawał pieśni, które z czasem drukowano jako periodyczne zbiorki. Pierwszy ukazał się w 1844 roku, pod nazwą *Śpiewnik domowy*. Ogółem w latach 1844-1910 ukazało się 12 *Śpiewników domowych* (sześć za życia kompozytora i sześć po jego śmierci). Cieszyły się one wielką popularnością. Spełniały rolę kolportera polskość, były konkretnym przykładem żywotności kultury polskiej i piękna polskiej pieśni. Odniesiony sukces zachęcił kompozytora do spróbowania swoich sił w muzyce operowej.

W lipcu 1846 r. Moniuszko wraz z żoną wyjechał do Warszawy w związku z wystawieniem *Loterii* w Teatrze Wielkim oraz poszukiwaniem librecisty do przyszłych oper. W Warszawie nawiązał wiele znajomości – poznał Oskara Kolberga (badacza folkloru polskiego), kompozytorów: Ignacego Feliksa Dobrzyńskiego i Tomasza Napoleona Nideckiego oraz literatów – między innymi Włodzimierza Wolskiego – librecistę swego pierwszego dzieła operowego – opery *Halka*.

W 1848 r. w Wilnie Moniuszko poprowadził wykonanie *Halki* w pierwszej, dwuaktowej wersji. W 1857 r. dwukrotnie przebywał w Warszawie by pracować z librecistą nad nową, rozszerzoną do czterech aktów wersją tej opery. Jej premiera 1.01. 1858 r. w warszawskim Teatrze Wielkim była wielkim sukcesem kompozytorskim i spowodowała przełom w życiu artysty. Z dnia na dzień stał się sławny, zaczęli zgłaszać się do niego wydawcy, Dyrekcja Teatrów Warszawskich zamówiła u niego jednoaktową operę. Maria Kalergis (hrabianka, pianistka i mecenaska sztuki) zorganizowała w Warszawie koncert na rzecz Moniuszki, by zebrać fundusze na jego wyjazd do Paryża – ówczesnego centrum sztuki operowej.

W roku 1858 Moniuszko wyruszył w podróż, której szlak powiódł kompozytora do Krakowa, Berlina, Pragi, Drezna, Lipska, Weimaru, Frankfurtu, Moguncji, aż do Paryża (tam przebywał przez 2 miesiące). W tym czasie skomponował zamówioną jednoaktówkę – *Felis*. Jej premiera we wrześniu 1858 r. w Teatrze Wielkim była debiutem dyrygenckim Moniuszki na tej scenie. Następnie powrócił do Warszawy, gdzie 1 sierpnia 1858 r. objął stanowisko pierwszego dyrygenta z tytułem dyrektora opery warszawskiej. Piastował je do końca życia.

W Warszawie Stanisław żył otoczony przyjaciółmi. Wśród nich był pianista Józef Wieniawski (brat sławnego skrzypka Henryka Wieniawskiego), Józef Sikorski – redaktor i wydawca czasopisma „Ruch Muzyczny”, Leopold Matuszyński – śpiewak i reżyser Opery Warszawskiej, aktorzy – Józef Komorowski, Alojzy Żółkowski. W tym okresie Stanisław Moniuszko spotykał się także z postępowym pisarzem Augustynem Wilkońskim, muzykiem Ignacym Komorowskim oraz librecistami swoich oper – Janem Chęcińskim i Włodzimierzem Wolskim. Dom państwa Moniuszków odwiedzali również Oskar Kolberg – wybitny etnograf i kompozytor, Ignacy Feliks Dobrzyński – pianista i kompozytor i inni wybitni Polacy.

Po objęciu dyrekcji opery warszawskiej Moniuszko stał się sławny. Mógł wreszcie prezentować swoją muzykę, mając do dyspozycji profesjonalny zespół muzyczny i dużą scenę – dokonywał wykonań utworów napisanych dawniej, komponował opery, kantaty, msze, muzykę do sztuk teatralnych i baletowych, a także przygotowywał wystawienia oper innych kompozytorów.

W 1861 r. Moniuszko po raz drugi wyjechał do Paryża, by próbować wystawić jedną ze swych oper. Ten plan niestety się nie powiódł, ale kompozytor nawiązał kontakt z wydawnictwem Flaxlanda (wydało 34 pieśni Moniuszki), poznał osobiście wybitnych kompozytorów operowych - Gioacchina Rossiniego, Charlesa Gounoda i Daniela Aubera oraz spotkał się z polską emigracją.

W styczniu 1863 roku wybuchło powstanie styczniowe. Mimo, że Moniuszko osobiście nie brał w nim udziału to bardzo je przeżywał. Czuł, że musi stworzyć kolejne patriotyczne dzieło. Powstała opera *Straszny dwór*, którą wystawiono we wrześniu 1865 roku.

Setne wystawienie *Halki* w Teatrze Wielkim (1865) utorowało drogę międzynarodowej sławie kompozytora. Jej kolejne premiery miały miejsce we Lwowie (1867), Pradze (1868), Moskwie (1869) i Petersburgu (1870). Pociągało to za sobą wyjazdy Moniuszki – wszędzie spotykał się z uznaniem zarówno ze strony krytyki muzycznej jak i publiczności.

Dalsze lata życia Moniuszki to ciągła walka o byt – „*Ze mną dzieje się zawsze to samo. Nie płacone długi i procenta pochłaniają wszystkie moje dochody*” (fragment listu do Edwarda Ilcewicza z sierpnia 1865r.) i kłopoty zdrowotne. W 1867 napisał jeszcze muzykę do *Sonetów krymskich* Adama Mickiewicza, nieco mniej udaną operę *Paria*, operetkę *Beata* oraz szereg pieśni. Pracował także w Instytucie Muzycznym, gdzie uczył przedmiotów teoretycznych – harmonii, kontrapunktu i kompozycji. Jego uczniem był późniejszy świetny kompozytor Zygmunt Noskowski. W celach dydaktycznych wydał w 1871 r. *Pamiętnik do nauki harmonii*.

5 listopada 1871 r. odbył się w Warszawie ostatni koncert kompozytorski S. Moniuszki.

4 czerwca 1872 roku Stanisław Moniuszko zmarł nagle na zawał serca. Pogrzeb odbył się 7 czerwca w Kościele Św. Krzyża w Warszawie. Już od wczesnych godzin rannych gromadziły się tłumy, żeby towarzyszyć Moniuszce w jego ostatniej drodze na cmentarz Powązkowski. Pogrzeb artysty stał się patriotyczną manifestacją narodową.

Orszak pogrzebowy Stanisława Moniuszki

Ciekawostki

Jaki był Moniuszko?

Opisał go zaprzyjaźniony z nim Aleksander Walicki, który w roku 1873 wydał w Warszawie jego biografię:

- Postać i ułożenie Moniuszki były bardzo niespospolite... Wzrostu był miernego, a nawet bardziej niskiego [...]. Oczy błękitne, trochę zezowate, małe, lecz pełne wyrazu. One to głównie nadawały fizjonomii tę cechę wysokiej inteligencji i zapału, która go tak wyróżniała od innych [...]. W obejściu się ze wszystkimi był nadzwyczaj grzecznym i delikatnym, w towarzystwie miał maniery dystygowane, znamionujące wielkie obycie się ze światem, lecz zarazem i wielką skromność.